

NURLANƏ MƏMMƏDOVA
AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu
memmedovanurlane89@gmail.com

**AZƏRBAYCAN POEZİYASINDA NOVATORLUQ AXTARIŞLARI
(MƏSUD ƏLİOĞLU POEZİYA TƏNQİDÇİSİ KİMİ)**

Xülasə

Məqalədə Məsud Əlioğlunun Azərbaycan poeziyasının tədqiqində xidmətlərindən danışılır. Tənqidçinin Mikayıl Müşfiq, Hacı Kərim Sanılı, Osman Sarıvəlli, Məhəmmədhüseyn Şəhriyar, Əliağa Vahid haqqında yazdığı məqalələrdə Azərbaycan poeziyasının inkişaf yoluna nəzər salınır. Bu yazılarda tənqidçinin tədqiqatları əsasında şairlərin şeirlərinin novator xüsusiyyətləri üzə çıxarılır. Azərbaycan ədəbiyyatının nümunələrindən Hacı Kərim Sanılının “Aran köçü”, “Namus davası” və “Trut qaçaqları” poemaları, Osman Sarıvəllinin “Tut ağacı”, “Gətir, oğlum, gətir”, “Bənövşə” poemaları, Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın “Heydərbabaya salam” poeması əsasında Məsud Əlioğlunun poeziya haqqında fikirləri araşdırılır. Hacı Kərim Sanılı poeməsindəki milli kolorit, Osman Sarıvəlli yaradıcılığında kəndin təsviri, Məhəmmədhüseyn Şəhriyar poeziyasında millilik bu məqalədə təhlil olunan əsas məsələlərdəndir. Füzuli ənənlərinin davamçısı Əliağa Vahidin qəzəllərinin yeniliyi aşkarlanır, eşq və gözəllik anlayışının işlənmə məqamına diqqət verilir. Gənc şairlərə həsr olunmuş məqalələrdə tənqidçinin onların yaradıcılıq axtarışlarına qayğı və sevgi ilə yanaşması hiss olunmaqdadır. Azərbaycan təbiətinin təsviri, xalqa sevgi motivi bu məqalələri bir-birinə bağlayan amildir.

Məsud Əlioğlunun bu istiqamətdə olan tədqiqatları göstərir ki, o, ədəbiyyatın yalnız bir sahəsi ilə məşğul olmamış, müəyyən bir janr ilə ədəbi- tənqidi görüşlərini məhdudlaşdırmamışdır. Məsud Əlioğlu bədii materialın hərtərəfli təhlilinə xüsusi fikir vermiş, tədqiqat apardığı hər bir mövzunun həm üstün, həm də nöqsanlı cəhətlərini aşkar edə bilmiş, irəli sürdüyü hər bir məsələni əsaslandırmağı bacarmışdır. Elmi-nəzəri səviyyəsi ilə seçilən həmin əsərlər indi də öz aktuallığını qoruyub saxlayır.

Açar Sözlər: Məsud Əlioğlu, poeziya, novatorluq, millilik, xalq adətləri

Azərbaycan poeziyasının XX əsrdə inkişaf tarixinə nəzər yetirdikdə ziddiyyətli dövrün nəticəsi olaraq, fərqli mənzərə aşkar olunurdu. Əsrin 20-30-cu illərində proletar ədəbiyyatın basqısı, vulqar sosioloji təsir poeziyada öz əksini tapırdı. 30-cu illərdə şairlərin novator axtarışları birmənalı qarşılanmadı. MK-nin “Ədəbi-bədii təşkilatların yenidən qurulması haqqında” 23 aprel 1932-ci il tarixli qərarı ədəbiyyat sahəsində siyasi faktorunu daha da gücləndirdi. 1937-ci il represiya dalğasından Hüseyin Cavid, Mikayıl Müşfiq, Əhməd Cavad, Əli Razi, Hacı Kərim Sanılı kimi şairlər yaxasını qurtara bilmədilər. Bu şairlərin yaradıcılığının 60-cı illərdə sistemli şəkildə araşdırılmasına ehtiyac var idi. Belə bir şəraitdə “El şairi” kimi ədəbiyyatda iz qoyan Hacı Kərim Sanılı yaradıcılığına Məsud Əlioğlu müraciət edirdi. Şairin yaradıcılığının əsas mövzuları “Nə gözəldir Azərbaycan elləri”, “İsmət qorumaq, məhəbbət gözəlliklə birləşmək üçün insana verilmişdir”, “Cəmiyyətdən qaçanlar” başlıqları altında verilmiş fəsillərdə aydın nəzərə çarpırdı. “Qolçomaq şairi”, “kiçik burjua şairi”, “keçmiş idealizə edən”, “yeniliyi dərk etməkdən uzaq” kimi sözlərlə şairə qarşı yönəlmiş birtərəfli münasibətin əsassız olduğunu göstərməklə tənqidçi Sanılı yaradıcılığına bəraət hüququ vermiş olurdu. Məsud Əlioğlu bir şəxsiyyət kimi şairə olan heyranlığını gizlədə bilmirdi. Məqaləyə maraqlı bir vasitə ilə - “Qartalın ölümü” hissəsi ilə başlayırdı. Bu hissə kiçik bir hekayəni xatırladırdı. Bu hekayənin qəhrəmanı qartalın ölümünün NKVD zirzəmisində dünyasını dəyişən şairin ölümünə bənzədilməsi tənqidçinin şairin şəxsiyyətinə verdiyi dəyərdən xəbər verirdi: “Bu orijinal sənətkarın qüvvətli iradəsi, əyilməz təbiəti və onun

canlandırdığı qəhrəmanlarının, təqib etdiyi ideallarının doğruluğu və yüksəkliyi daima mənə cavan qartalın qəhrəmana layiq ölümünü xatırladır...” [1, 55].

Şairin “Aran köçü”, “Namus davası” və “Trut qaçaqları” poemalarının geniş təhlilini verən tənqidçinin çılğın və emosional üslubu diqqəti cəlb edirdi. “Aran köçü” əsərinə görə Sanılı keçmiş kəndi tərifləməkdə ittiham olunurdu. Məsud Əlioğlunun bu barədə fikirləri əsl tənqidçi mövqeyini aşkara çıxarırdı. O, bu cür iradların elmi əsası olmadığını vurğulamaqla, əsas diqqəti əsərdə toxunulan problemlərə yönəldirdi. Dörd məsələnin şərhini üzərində dayanan müəllif Sanılının ədəbiyyatdakı sənətkar mövqeyini müdafiəyə qalxırdı:

1. Xalq məişət və adətlərinin təsviri
2. Peyzajların, təbiət lövhələrinin təsviri
3. Əsərin forma xüsusiyyətləri, dili və üslubu
4. Şairin ifadə etdiyi əsas qənaətlər

Köçəriliyin milli koloritin əsas xüsusiyyəti kimi tarixi ənənə faktoru ilə bağlanması, “Kitabi-Dədə Qorqud”, “Koroğlu” dastanlarından gələn xalqın köç adətinin təbiət gözəllikləri ilə vəhdətdə təhlili Məsud Əlioğlunun əsərin estetik mahiyyətini düzgün dərk etdiyini göstərirdi. Azad fikirli, ürəyi geniş, səxavətli, sədaqətli, səmimi adam olmağın, bir sözlə yaxşı adam olmağın köçəriliklə, təbiətlə əlaqələndirilməsi həmin həyatın müsbət keyfiyyətlərinin şişirdilməsi ilə nəticələnirdi: “Azərbaycan ərazisində yerləşən kənd, oba və mahalların, bu yerlərin coğrafi şəraitinin və iqliminin özünəməxsus təbii gözəlliklərinin söz fırçası ilə rəsmi o qədər dolğun və realdır ki, sanki əsər bütünlüklə çöl çiçəklərindən bağlanmış bir güldür. Bu çiçəklərin hər birini qoxladıqda, nə vaxtsa, uzaq keçmişdə olmuş xatirələr bir-bir yada düşür” [1, 63] cümlələri tənqidçinin emosional yazı üslubuna malik olduğunu göstərirdi. “Aran köçü” əsəri Sanılı yaradıcılığının əsas qayəsini üzə çıxarmışdır. Dilin təmizliyi uğrunda aparılan mübarizənin nümunəsi kimi əsərin əhəmiyyəti böyük idi. 1934-cü ildə keçirilən Azərbaycan Yazıçılarının I qurultayında məruzə ilə çıxış edən şair ana dilinin saflığı məsələsinə toxunur və bu məruzənin nəticəsi olaraq represiya qurbanına çevrilir. Məsud Əlioğlunun “Aran köçü”ndə canlı danışq dilinin bütün müsbət, gözəl keyfiyyətləri də öz ifadəsini tapmışdır” [1, 65] fikri sənətkarın yaradıcılığını təmizə çıxarırdı. “Namus davası” poemasında əxlaq və vətənpərvərlik keyfiyyətlərinin vəhdətdə təhlili, Cavad xanın əxlaqi cəhətdən şəxsiyyətinin zəif cəhətlərinin, “Cavad xanın xarakterində məhz bu keyfiyyət – qeyrət damarı çatışmır” [1, 73] sözlərinin bədii həlli, Nəsimi Sultanın xəyanəti iki hökmdar obrazına qarşı qoyulmasında üzə çıxırdı. “Namus” sözünün iki aspektinin aşkar edilməsi əsərin bədii estetik mahiyyətini tam əhatə edirdi. Tənqidçi “qadın namusu” və “vətən namusu” qeydini çəkmək, xalqın qeyrətini, ismətinə üstün tutmaq kimi xüsusiyyətlərin hər iki hökmdarda zəif olduğunu sübuta yetirə bilirdi.

Milli korolitin, xəlqiliyin Sanılı yaradıcılığında geniş yer aldığı əsər “Turut qaçaqları” poemasıdır. Buna görə də tənqidçi bu qənaətə gəlirdi ki, “Turut qaçaqları” poetik yazılışı, realist ifadə gücü və yığcamlığı etibarilə H.Sanılının ən qiymətli əsəridir” [2, 201]. Tənqidçinin qaçaqçılıq hərəkətinin mahiyyətini açmağa çalışması tarixi gerçəkliklə əsləşirdi. Qaçaqçılığın milli-azadlıq hərəkətinin davamı kimi qeyd edilməsi mövzunun tarixiliyini ortaya çıxarsa da, Məsud Əlioğlu poemanın bu istiqamətdə yazılmadığı qənaətinə gəlirdi. O, qaçağın daxili keyfiyyətlərini əsas tədqiqat obyektinə çevirirdi. Qaçaqın alicənablığı, əqidəsi, həyat fəlsəfəsi, ölümü kimi xüsusiyyətlərin önə çəkilməsi poemanın əsas ideyasını anlamağa kömək edirdi. Məsud Əlioğlu poemada qaçaqçılıq hərəkətinin milli azadlıq hərəkəti səviyyəsinə qalxmadığını, kəndli üsyanlarını xatırlatdığını vurğulayır, poema haqqında yekun qənaəti belə idi: “Tarixi həqiqətlərin tənəsübünü pozmadığı kimi, bədii həqiqətlərin cərəyanı ilə, həyat həqiqətlərini bir-biri ilə yaxşı əlaqələndirmişdir” [1, 94].

Qaçaqçılığın üç nəslə (divanə qaçaqlar, eşq divanələri, cəngavər qaçaqlar) bölünməsi tənqidçinin mövzuya yanaşmasının maraqlı cəhəti idi. Sufilik təriqətinin nümayəndələrinin divanə mütəfəkkir, Məcnun, Kərəm, Veys, Yusif kimi obrazların eşq divanələri kimi təqdimi ədəbi tənqid sahəsində yenilik idi. Eyni zamanda hər üç nəslə aid etdiyi qaçaqların cəmiyyətdən uzaqlaşmış təbiətin qoynuna sığınmasının təsviri şairin toxunduğu əsas fikirləri əhatə edirdi.

Məsud Əlioğlu yaradıcılıqda novatorluq axtarırlarınımın tərəfdarı kimi çıxış edir, təhlillərini də bu istiqamətdə aparırdı. Hər bir sənətkarın ədəbiyyatda öz yeri və mövqeyi olur. Ənənə nə qədər güclü olsa da, yenilik öz yerini tutmağa çalışır. Lakin hər yenilik də özünə yer tuta bilmir, zaman keçdikcə yaddan çıxır. Sənətkarın bu duyğusunun önə çıxarılmasında tədqiqatçının rolu böyükdür. Məsud Əlioğlu bu vacib məsələnin öhdəsindən gəlməyi bacarırdı. Hacı Kərim Sanılı yaradıcılığına az əhəmiyyət verildiyi bir zamanda şairin ədəbiyyat tarixindəki mövqeyini və təkrarsızlığını düzgün təyin etməyə üstünlük verirdi: “H.K.Sanılının bir şair-sənətkar olaraq poeziyada ana dilinin xalqın geniş təbəqəsinin asanlıqla anlaya biləcəyi söz, ifadə və istilahlarmın möhkəmləndirilməsinə, zənginləşdirilməsinə çalışması və xalq bədii təfəkkürü ilə poeziyadakı bədii təfəkkür arasında yaranmış sədləri ortadan qaldırmağa çalışması onun tərəfindən novatorluq idi” [1, 105].

Məsud Əlioğlunun Mikayıl Müşfiq haqqında yazdığı oçerki 50-ci illərdə şairin yaradıcılığına yenidən qayıdış idi. Azərbaycan ədəbiyyat tarixinin 1957-ci il nəşrinə daxil olan bu hissə sosioloji tənqiddin tələbləri baxımından yazılsa da, Mikayıl Müşfiq poeziyasının əsas xüsusiyyətləri tənqidçi tərəfindən açıla bilmişdi. Yeni bəraət hüququ almış şairin yaradıcılığının yüksəliş mərhələsini sosializm quruluşu ilə bağlaması, sosializm ideyalarının təbliğatçısı kimi təqdimi tənqidçinin ehtiyatlı mövqeyini nümayiş etdirirdi. Bununla belə, Məsud Əlioğlunun bəzi məqamlarda cəsarətli fikirlərinə də təsadüf olunur. “Tar” şeiri haqqında irəli sürülən fikirlər şairin lirikasının dərin məna qatını üzə çıxarmaq baxımından əhəmiyyətlidir. Tarın neylə əlaqələndirilməsi tara qarşı yönələn mənfi baxışlara tutarlı bir cavab idi. Bu iki simli musiqi alətinin adının çəkilməsi Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin qədim tarixə malik olduğunu göstərən faktordur. Məsud Əlioğlu Mikayıl Müşfiqin anadan olmasının 60 illiyi münasibətilə yazdığı “Şairin romantikası haqqında” məqaləsində isə şairin poeziyasının əsas qayəsini üzə çıxarmaq məqsədi daşıyırdı. Esse xarakteri daşıyan bu yazıda tənqidçinin sərbəst ifadə tərzii hiss olunmaqdadır. Tənqidçi şairin mövzu qaynaqları, obrazları, ifadələri seçmə bacarığı, dilinin axıcılığı, bədii ifadə və təsvir vasitələrini işlətmə ustalığını diqqətə çatdırmaqla şairin poeziyasına lazım olan dəyəri vermiş olur. Şairin lirikasında klassik Şərq şeirinin və aşiq yaradıcılığının təsirinin vurğulanması tənqidçinin gəldiyi doğru qənaət idi. Bütün bunları aşkar etməkdə göstərdiyi cəhd şairin “poeziyanın canlı qəhrəmanı” kimi səciyyələnməsinə gətirib çıxarırdı. Şairin lirikasında həyatsevərlik əlamətlərinin önə çəkilməsi, onun “Həyat sevgisi” adlı şeirinin böyük əməllər uğrunda mübarizə aparan şairin yaradıcılıq etirafı kimi qeyd edilməsi Mikayıl Müşfiqin həyatdan nakam gətməsinə işarə idi. Məsud Əlioğlu “Osman Sarıvəllinin yaradıcılığında sənətkarlıq xüsusiyyətləri” məqaləsində şairin şeirlərinin sənətkarlıq cəhətdən fərdiliyini üzə çıxarmağı bacarmışdır. Şairin “Tut ağacı”, “Gətir, oğlum, gətir”, “Bənövşə” əsərlərinin Azərbaycan poeziyasının yenilik keyfiyyəti ilə zənginləşməsində əhəmiyyəti böyükdür. Bununla belə şairin yaradıcılığı az araşdırılmış, ədəbi irsinə lazım olan dəyər verilməmişdir. Səməd Vurğun, Süleyman Rüstəm, Rəsul Rza, Məmməd Rahimlə eyni dövrdə yaradıcılığa başlasa da, onlar qədər ədəbi mühitdə tanınmamışdır. Bunun nəticəsi idi ki, Osman Sarıvəllinin yaradıcılıq üslubunun orjinallığı və fərqli yazı üslubu Məsud Əlioğlunun tədqiqatından kənarda qalmır. Şairin zəngin yaradıcılığı tənqidçinin qələmində öz real əksini tapmaqdadır. Tənqidçi şairin şeirlərinin ideyasına toxunur, sözdən qənaətlə istifadə etməsini, mövzu seçimində olan bacarığını, aydın fikirliliyini şairin istidadi ilə əlaqələndirirdi.

Osman Sarıvəlli 30-cu illərin ziddiyyətli bir vaxtında yaradıcılığa başlamışdı. 1934-cü ildə çap olunan “Dəmir sətirlərim” adlı şeirlər kitabı həmin dövrdə o qədər də diqqəti cəlb etmir. Bu kitaba daxil olan şeirlərdə şairin məna gözəlliyindən çox, forma xüsusiyyətlərinə əhəmiyyət verməsini Məsud Əlioğlu onun istedadının lazımı səviyyədə olmaması ilə əlaqələndirirdi. Məsud Əlioğlu şairin yaradıcılığını dörd mövzu (kənd mövzusu, cənub mövzusu, beynəlxalq mövzu, müharibə mövzusu) ətrafında təhlil etsə də, yaradıcılığının əsasında dayanan kənd təsvirinə daha çox yer ayırırdı. Çünki “Osmanın yaradıcılığında ən dərin təsir buraxan faktor onun öz bioqrafiyasıdır” [3]. Buna görə də şairin “Tut ağacı”, “Gətir, oğlum, gətir”, “Bənövşə” şeirinin simvolikasının təsviri onun şeir üslubunun həyatiliyini ifadə etməyə kömək edirdi. Tənqidçinin kəndin uşaq tərəvətini təcəssüm etdirən “Tut ağacı” şeirinin simvolikasını açması şairin lirikasının dərinliyini üzə çıxarırdı. “Tut ağacı” itirilən, lakin yaşayan bir məhəbbətin şahididir” [4, 90]

deməklə saçlarına dən düşən şairin gənclik xatirəsinin izləri mənalandırılırdı. Şairin bənövşə obrazının da rəmzi səviyyəyə qaldırılması Osman Sarıvəlli sənətkarlığının incə qatlarından xəbər verirdi. Xüsusilə, bu istiqamətdə Vaqifin xatırlanması şairin yaradıcılığının xalqa bağlılığının açılmasına xidmət edirdi. Dərdli şairin xalqın oyanışını təmsil edən bənövşəyə müraciəti xalqın kədərinin böyüklüyünü göstərən bir vasitədir.

İstedadlı şair ədəbiyyata öz orijinal və yeni fərdi üslubu ilə gəlir. Zamanla şairin bu yenilik onun imzasına çevrilir. Osman Sarıvəlli deyəndə yada ilk öncə “Gətir, oğlum, gətir” şeiri düşür. Çünki bu şeir onun yaradıcılığının sütunudur. Kənddə yəhər üstündə böyüyən ata ilə şəhərdə beşikdə yatan oğlun bir-birindən fərqli həyat fəlsəfəsini göstərməklə onları bir-birinə qarşı qoymurdu. Məsud Əlioğlu belə qeyd edirdi ki, şair səliqəli şəhər həyatından çıxış edərək kəndin ağır mənzərəsini qabartmaq istəmişdir. Əsərin Azərbaycan ədəbiyyatı üçün əhəmiyyəti Məsud Əlioğlunun bu sözləri ilə açılır: “Gətir, oğlum, gətir” şeiri sənətkarlıq cəhətdən Osman Sarıvəllinin, demək olar ki, ən qüvvətli, bitkin, ictimai mənə etibarilə qiymətli əsərlərindən biridir. Bu şeir poeziyamızın heç zaman köhnəlməyən, həmişə parlayan saf bir incisidir” [4, 140]. “Şəhriyarın düşüncələri” məqaləsində tənqidçi şairin “Heydərbabaya salam” şeirini şairin yaradıcılıq etirafı, həyat axtarırlarının yekunu kimi təqdim edirdi. Əsərin ideya-məzmun, sənətkarlıq xüsusiyyətlərini təhlil edən tənqidçi əsərin doğma ana dilində yazıldığı üçün bu qədər yayıldığına etiraf edir və bununla da Şəhriyar dühasının xalqı mahiyyətini üzə çıxarmış olurdu. “Azərbaycanda ədəbiyyat senzoru, fikir yasaqları dövründə şifahi söhbətlər şəklində izhar olunmuş gizli bir ədəbiyyat mərhələsi də mövcud olub. Məsələn, mən bilirəm ki, Şəhriyarın adını Azərbaycanda fikir dövryyəsinə qatanların ən fədakarı Məsud Əlioğludur. İndi atamdan mənə qalan əmanətlər içində "Heydərbabaya salam"ın Məsud Əlioğlunun oxusundan keçib göy qələmlə redaktə olunmuş nadir nüsxəsi də var...” [5]. Şəhriyarın təbiətində olan iki başlıca xüsusiyyətin – millilik və bəşəriyyətin vəhdət halında araşdırılması şairin yaradıcılığına verilən qiymətdən irəli gəlirdi. Əsər haqqında şairin yekun qənaəti belə idi ki, “Heydərbabaya salam” yeganə sənət incisidir ki, Şəhriyar bu əsərdə özünü tapmışdır. XX əsrdə klassik irsin layiqli davamçısı Əliağa Vahidin anadan olmasının 75-ci illiyi münasibətilə tənqidçi “Vahidin könül dünyası” məqaləsini yazır. Əliağa Vahid qəzəl janrına yenidən vətəndaşlıq hüququ verdiyi kimi, Məsud Əlioğlu da Əliağa Vahid yaradıcılığının timsalında qəzəl janrını əsrlərin sınağından keçmiş eczakar möcüzə kimi təqdim edir: “Qəzəl yazmaq bacarığı xalq təfəkkürünün itiliyinə, vüsətli fikirləri söz, misra və beytlə ifadəyə gətirmək qabiliyyətinə dəlalət edir. Digər tərəfdən həmin müdrik təfəkküryanar bir qələbin hərarəti ilə - səmimiyyət və saflıq dolu xalq mənaviyyatının sönməz odu ilə qızınır” [6, 161]. Füzuli ənənələrinin davamçısı kimi ədəbiyyatda tanınan şairin poeziyasının “ayrıca məktəb” kimi qeyd edilməsinin, “bu məktəbin yaradıcısı da, davamçısı da şairin özüdür” sözünün arxasında Vahid şeirinin açılmayan sirləri dayanır. Vahidin qəzəllərinin yeniliyi eşq və gözəllik məfhumunun işlənmə keyfiyyətində aşkarlanırdı. Tənqidçi Vahidin qəzəllərində klassik ədəbiyyatdan gələn “aşıq-məşuq”, “pərvanə-şam”, “gül-bülbül” ibarələrinin real, ictimai müstəvisinə daha çox önəm verir, düşündürücü, idraki əhəmiyyəti diqqətə çatdırırdı.

Tənqidçi Azərbaycan poeziyasının sənətkarlıq məsələlərinə müasirlik mövqeyindən yanaşmış, gənc şairlərin yaradıcılığını diqqət mərkəzində saxlamış, onların yaradıcılıq axtarırlarına qayğı ilə yanaşmışdır. “Gənc şairlərin əsərlərində sənətkarlıq məsələlərinə dair” məqaləsində ədəbiyyata yeni qədəmlərini atan şairlərin yolunu belə qiymətləndirir: “Sevinc hissi ilə demək lazımdır ki, bizim gənc şairlərin əksəriyyəti ədəbiyyata keçilməmiş yollarla gəlib çıxmışdır” [7, 3]. Məqalədə ədəbiyyata yeni gələn bu şairləri iki mərkəzdə təhlil edirdi. Əli Kərimli, Bəxtiyar Vahabzadə, Hüseyn Hüseynzadə kimi gəncləri fəal şairlər, Qabil İmamverdiyev, Adil Babayev, Nəbi Babayev, İslam Səfərli kimi şairləri ləng şairlər kimi dəyərləndirirdi. Bununla hər birinin müstəqil üsluba malik olduğunu üzə çıxarmağa çalışırdı. Əli Kərimin “Zoya kimi”, “İki sevgi”, “Poçtalyon”, “Kür, sənə bənzəyən nəğməm olaydı” şeirlərində standartlardan uzaq olub, düzgün yol seçməsinə, həyat hadisələrinin inandırıcı tərənnüm edilməsini, sünilikdən uzaq olmasını xüsusi qeyd etmişdir. Şairin “Qələbə simfoniyası” əsəri ona görə tənqid olunub ki, şeirdə ümumilik və soyuq mühakimələr vardır.

Məsud Əlioğlu Bəxtiyar Vahabzadənin yaradıcılığını iki mərhələyə böldü. Birinci mərhələni 1948-1951-ci illəri “durğunluq dövrü”, ikinci mərhələni 1952-1954-cü illəri “yenilik dövrü” kimi səciyyələndirirdi. Tənqidçi göstərirdi ki, onun ikinci dövrdə yazdığı “Ədəbi heykəl” və “Sadə adamlar” poemaları sənətkarlıq cəhətdən şairin yaradıcılığında yeniliyi ortaya çıxarır.

Hüseyn Arifin Məsud Əlioğlu haqqında yazdığı misralar tənqidçi qələminin şair irsinə verdiyi dəyəri ortaya çıxarır:

Məsud istiqanlı, alovlu, kövrək,
Bizimlə oturdu, bizimlə durdu.
Şeirimi oxuyub tərifləyəntək,
Deyərdim: - Həqiqi tənqidçidir bu! [8, 232].

Obyektivlik, tələbkarlıq, qərəzsiz fikirlər, yazı texnikasının aydınlığı, yeniliyə qarşı açıq olunması, tarixilik və müasirliyin vəhdəti Məsud Əlioğlunun bu tipli məqalələrində tənqidçi şəxsiyyətini formalaşdıran amillər idi. Mikayıl Müşfiq, Hacı Kərim Sanılı, Osman Sarıvəlli, Məhəmməd Hüseyn Şəhriyar, Əliağa Vahid yaradıcılığının araşdırılması ilə Məsud Əlioğlu Azərbaycan poeziyasının inkişafına öz təsirini göstərmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Əlioğlu M. Tənqidçinin düşüncələri. Bakı: Azər nəşr, 1968, 172 s.
2. Əlioğlu M. Hacı Kərim Sanılı // “Azərbaycan” jurnalı, 1966, № 9, s. 196-202.
3. Mir Cəlal. Gənc qələmlər // Ədəbiyyat qəzeti, 30 may 1934-cü il.
4. Vəliyev M. Osman Sarıvəllinin yaradıcılığında sənətkarlıq xüsusiyyətləri // “Azərbaycan” jurnalı, 1954, № 6, s. 135-152.
5. Turan A. Eşq və kədər yağmuru // “Ədəbiyyat” qəzeti, 29 sentyabr 2018-ci il, s. 9
6. Əlioğlu M. Darıxan adamlar. 2 cildə, I c., Bakı: Təhsil, 2009, 782 s.
7. Vəliyev M. Gənc şairlərin yaradıcılığında sənətkarlıq məsələlərinə dair // “Azərbaycan gəncləri” qəzeti, 1954, s. 3
8. Hüseyn A. Şeirlər. II cild. Toplayanı və redaktoru: Z. Hüseynzadə. Bakı: MBM, 2014, 488 s.

Нурлана Мамедова

Прорыв в поисках азербайджанской поэзии (масуда алиоглу как поэт- критик)

Резюме

В статье рассказывается о заслугах исследований Масуда Алиоглу в азербайджанской поэзии. В статьях критика о Микаила Мушфига, Хаджи Керима Санили, Османа Саривели, Махаммадхусейна Шахрияра, Алии Вахида принимает к сведению развития азербайджанской поэзии. В этих статьях критика в результате исследований стихов поэтов раскрываются новые качества новатора. Из примеров азербайджанской художественной литературы поэмы Гаджи Керим Санли "Аранская миграция", "Бой чести", "Беглецы Трута", поэмы Османа Сарвели "Тутовое дерево", "Принеси, сын мой, принеси", "Фиалка", поэма Махаммадхусейна Шахрияра "Приветствия Гейдар-бабе", на основе поэзии исследуются мысли Масуда Алиоглу о поэзии. Национальный колорит поэмы Гаджи Керим Санли, описание деревни в творчестве Османа Сарвели, национальность в поэзии Махаммадхусейна Шахрияра является одним из основных обсуждений. В газетях последователя традиции Физули Алиага Вахида выявляется обновление, сосредоточенные на концепции любви и красоты. В статьях, посвященных молодым поэтам, чувствуется забота и любовь критика к их творчеству. Описание природы Азербайджана, мотив любви к народу является фактором, связывающие друг с другом эти статьи.

Исследования Масуда Алиоглу в этой области показывают, что он не занимался только одной областью литературы и не ограничивался литературными и критическими взглядами определенного жанра. Масуда Алиоглу обратил внимание на всесторонний анализ художественного материала, сумел выявить оба персонажа как превосходную и ошибочную часть темы и выдвинул, чтобы оправдать проблему, которая была исследована автором. Отличающиеся научно-теоретическим уровнем эти поэзии, в настоящее время сохраняют свою актуальность.

Ключевые слова: Масуд Алиоглу, поэзия, инновации, национальность, народные обычаи.

Nurlana Mammadova

**Researches of innovative in azerbaijan poetry
(masud aliogly as the critic of poetry)
Summary**

The article describes the merits of Masud Alioglu's research in Azerbaijani poetry. In the articles of the critic about Mikayil Mushfig, Haji Kerim Sanili, Osman Sarıveli, Mahammadhuseyn Shahriyar, Aliaga Vahid are reviewed on the way of development of Azerbaijani poetry. In these articles the novel features of poetry poems are revealed on the basis of critical research. Azerbaijani literary samples such as Haji Kerim Sanili's "Aran migration", "Fight of honor", "Trut fugitives" poems, Osman Sarıveli's "Mulberry tree", "Bring it, my son, bring it", "Violet" poems, Mahammadhuseyn Shahriyar's poem "Hello to Heydarbaba" have been investigated based on Masud Alioglu's thoughts about poetry. The national color of the Haji Kerim Sanli poem, the description of the village in the work of Osman Sarveli, is one of the main issues discussed in this article in the article of Mahammadhuseyn Shahriyar poetry. In the ghazals of the follower of the tradition of Fizuli Aliaga Vahid, an update is revealed that focuses on the concept of love and beauty. In articles devoted to young poets, the care and love of a critic for their work is felt. The description of the nature of Azerbaijan, the motive of love for the people is a factor linking these articles with each other.

Masud Alioglu's research in this area shows that he did not deal with only one area of literature and did not restrict literary and critical views of a particular genre. Masud Alioghlu had pay attention to comprehensive analyze of art material, had managed to discover both characters like as superior and faulty part of the theme and put forward to justify the issue which had been researched by author. These works, which are chosen by scientific-theoretical level, now maintain their relevance.

Key words: Masud Alioglu, poetry, innovation, nationalism, folk customs

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 30.02.2019

Çapa qəbul olunma tarixi: 05.04.2019

Filologiya elmləri doktoru Məhəmmədəli Mustafayev tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur.